

reveals that these ones were adapted to the living of Polissia family. The author emphasizes that this furnishing was firstly presented in sustainable sedentary adult's interior as a changeable formula of moving interior for infants.

Key words: Polissia hut, interior, child-infant, special furnishing: seated walker, sit-to-stand walker, baby-walker.

Надійшла до редакції 2.02.2021 р.

УДК [271.2:2-737] «18/19» (477.53)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНИХ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ : СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Маслак Володимир Іванович – доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-2898-2400>
vimaslak2017@gmail.com

Федоренко Світлана Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-6999-4926>,
svfedor70@gmail.com

Бутко Лариса Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0002-8817-3381>,
larysabutko@gmail.com

Василенко Дар'я Павлівна – старший викладач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<http://orcid.org/0000-0001-9052-8287>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpm.vi37.435>
dvoloshka05@gmail.com

Проаналізовано особливості діяльності церковних православних братств, що функціонували в Полтавській єпархії в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. Зазначено, що у межах Полтавської єпархії у досліджуваний період функціонувало два православних братства, умови започаткування та напрями діяльності яких зумовлені були існуючою урядовою політикою Російської імперії.

Підкреслено, що обидва братства (Полтавське Єпархіальне Свято-Макар'ївське та Лубенське Спасо-Преображенське) охопили мережею своїх відділень усю територію губернії. Наголошено на важливій ролі православних братств у соціокультурному розвитку Полтавської губернії, адже їм вдалося виконувати не лише духовно-просвітницьку місію на засадах православних морально-етичних цінностей, але й сприяти поширенню освіти серед населення.

Ключові слова: православна церква, церковні православні братства, Полтавська єпархія, духовно-просвітницька діяльність, соціокультурний вимір.

Постановка проблеми. Зі здобуттям Україною державної незалежності розпочалася переоцінка важливих подій української історії, зокрема ролі та внеску православної церкви в розбудову держави й нації, відновлення авторитету національних духовних цінностей та їхнього впливу на смислові змістовні сегменти життя людей, відмова від стереотипів абсолютного заперечення значного внеску духовенства у вітчизняну культуру.

Важливе місце в історії православної церкви другої половини ХІХ – початку ХХ століття посідають, як відомо, церковні православні братства як церковно-громадські організації, мета яких полягала у благодійницькій, релігійно-просвітницькій та місіонерській діяльності.

Окреслення особливостей становлення, функціонування та провідних напрямів діяльності православних братств нової доби історії України, визначених магістральною політикою уряду Російської імперії – зміцнення трьох принципово важливих суспільних основ: самодержавства, православ'я, народності – дозволяє проаналізувати провідну діяльність цих об'єднань крізь призму історичної специфіки регіону та першочергових соціально-культурних потреб населення, що й на сьогодні належить до недостатньо вивчених питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу вивчення означеної теми статті становить аналіз дореволюційної історіографії, історіографії радянської доби та сучасної.

Історіографія дореволюційного періоду характеризується передусім накопиченням фактичного матеріалу, відображає функціонування церковних православних братств на теренах Російської імперії в розрізі братського руху. Особливе місце в ній належить праці О. Папкова, у якій автор, використовуючи багатий статистичний матеріал, представив різноплановий інформативний матеріал щодо діяльності братств із 1864 р. до 1893 р. [6]. Одним із важливих та цінних джерел для об'єктивного висвітлення заявленої теми також є періодичний церковний часопис «Полтавские епархиальные ведомости».

За радянських часів праць, присвячених дослідженню церковних братств означеного періоду вийшло вкрай мало, та й ті були заідеологізованими.

Після розпаду СРСР та утворення незалежної України вітчизняна історіографія позначилася появою перших спроб критичного переосмислення історії релігії й церкви, зокрема й місця церковних православних братств другої пол. XIX – початку XX ст. у соціокультурному розвитку суспільства. Зацікавленість сучасних науковців у цій проблемі пояснюється бажанням об'єктивно та всебічно дослідити роль православної церкви не лише в суто конфесійному аспекті, але й культурологічному.

Відтворити цілісну картину діяльності, місця та значення православних церковних братств означеного періоду в соціокультурному розвитку України покликані дослідження, які висвітлюють специфічні риси цих інституцій в окремих регіонах. У кандидатських дисертаціях вітчизняних науковців першого десятиліття XXI ст. особливості функціонування православних братств відображено власне крізь призму предмета дослідження заявленої теми (О. Борейко, О. Гейда, О. Кравченко та ін.).

Лише в останнє десятиліття в Україні з'явилися дисертаційні дослідження, присвячені дослідженню церковних православних братств нової доби з акцентом на специфіку їхньої діяльності: одна – з педагогіки [13]; друга – з історії [11]. Територіальні межі дослідження в обох працях охоплюють історичну територію «Великої Волині» (Волинська губернія).

Привертає увагу перше узагальнене дослідження В. Сергієнко, у якому автор створення, розвиток та діяльність православних братств окреслює межами Лівобережної України. Водночас варто наголосити, що українській історіографії все ще бракує спеціальних розвідок з окремих єпархій, які б дозволили відтворити максимально повну картину діяльності братств з урахуванням місцевих культурних особливостей. Тому вивчення основних напрямів діяльності православних братств Полтавської єпархії другої пол. XIX – початку XX ст. й зумовлює актуальність теми статті.

Мета статті полягає в переосмисленні місця, ролі та внеску церковних православних братств у соціокультурний простір Полтавської єпархії другої пол. XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Відродження православних церковних братств у другій пол. XIX століття насамперед пов'язане зі скасуванням кріпосного права, а їхній офіційний статус закріплювався «Основними правилами для заснування православних церковних братств» від 8 травня 1864 р. [7], відповідно до яких ці інституції називалися союзами, що склалися з православних осіб «усякого звання та стану», які служили на користь православної церкви. Братства засновувалися з благословення єпархіального архієрея і створювалися зазвичай при парафіяльних храмах, монастирях, архієрейських будинках. Частина з них мала статус єпархіальних. Кожне братство мало власний статут, у межах якого й діяли братчики. У цьому документі, передусім, відображалися основна мета їх функціонування (духовно-просвітницька діяльність) та можливі шляхи її досягнення. Статут підтверджував легітимність існування братського об'єднання та мав відповідати «Правилам» 1864 р.

Появу церковних православних братств у другій пол. XIX ст. ініціював уряд, а напрями діяльності зумовлювалися тогочасною державною ідеологією та загально-урядовою політикою в галузі освіти: мали на меті оберігати православну віру від впливу сектантів, розкольників, представників інших вірувань тощо. Отже, духовно-просвітницький напрям діяльності набув пріоритетності.

Водночас діяльність братств того періоду мала особливості, спричинені рядом факторів (передусім, це рівень їхньої фінансової спроможності та підтримки єпархіального керівництва або впливових цивільних осіб). Ті братства, що діяли в сприятливих умовах, визначалися максимально різнобічною діяльністю. Інші ж мусили зосереджувати свою діяльність в основному на боротьбі з розколом та сектантством. Деякі через брак коштів та особливості регіону обмежували свою практику лише одним напрямом, наприклад, благодійністю (у вузькому значенні цього слова) або ж опікувалися місцевою церквою. Нарешті, започатковувалися й такі братства, що зосереджували свої зусилля лише на книжково-видавничій діяльності.

Д. Нарцисов церковні православні братства цього періоду поділяє на три типи: 1) *місіонерські братства*, мета діяльності яких полягала в поширенні, відновленні та збереженні православ'я, боротьбі з розколом, релігійними рухами (наприклад, штундою) та сектами; 2) *благодійницькі братства* мету своєї діяльності визначали в допомозі немічним, сиротам або ж сім'ям, які не мали змоги забезпечити себе необхідним; 3) *релігійно-просвітницькі братства* (існували майже в усіх

епархіях): основна мета їхнього функціонування – релігійно-моральний та «розумовий» розвиток народу, інколи вони також протидіяли розколу та сектам [5]. Процедура відкриття братств і ухвалення обраного напряму діяльності регламентувались урядом та світським керівництвом [7].

Церковні братства розгорнули активну діяльність з початку 1890-х рр. До 1880 р. в Росії налічувалося лише 63 братства, а за 12 років виникло 76 нових (Щапов та ін., 1989: 375), і на 1 січня 1893 р. їх кількість досягла 159, з яких 70 – займалися благодійністю, а 24 – вважали її основним завданням. Заснування братств у Полтавській епархії відбулося лише наприкінці 1880-х – початку 90-х рр., а не одразу після видання «Правил».

У Полтавській епархії, за даними О. Папкова, на початок 1893 р. діяло 5 братств (Таблиця 1) [6; 11] (для порівняння: у Харківській епархії – жодного, у Чернігівській та Київській – по 3, у Подільській – 8, у Катеринославській – 4, у Волинській – 6, у Херсонській – 2, у Мінській – 22 (найбільша кількість)).

Проте здійснений науковий аналіз документів дозволяє виділити тільки перші два братства як головні – *Полтавське епархіальне Свято-Макар'ївське* та *Лубенське Спасо-Преображенське*, останні три (у Костянтиноградському, Золотоніському, Переяславському повітах) були церковнопарафіальними та підпорядковувались епархіальному Свято-Макар'ївському братству.

Таблиця 1

Церковні православні братства Полтавської епархії (1893 р.)

Населений пункт	Назва братства	Рік заснування	Кількість братчиків	Мета та Призначення
м. Полтава	Св. Макар'ївське	1890	1222	Релігійно-просвітницька
м. Лубни	Спасо-Преображенське	1889	1223*	Релігійно-просвітницька Благодійницька
с. Дар-Наdejда (Костянтиноградський повіт)	Св. Миколаївське	1890	69	Релігійно-просвітницька Благодійницька
с. Деньги (Золотоніський повіт)	Св. Михайлівське	1891	(не зазначено)	(не зазначено)
с. Пологи-Вергуни (Переяславський повіт)	_____	1885	(не зазначено)	Релігійно-просвітницька

*) 219 членів у старшому братстві (у Лубнах) та 1004 члени у 16 відділеннях братств

Джерело: розроблено авторами

Обидва братства Полтавської епархії почали своє функціонування майже одночасно. Першим започаткували братство в Лубнах при Спасо-Преображенському монастирі (10 грудня 1889 р.) з метою духовно-просвітницької та благодійницької діяльності. На його урочистому відкритті викладач духовного училища Я. В. Розанов визначив мету діяльності нового союзу як розповсюдження «свeta грамотности» у м. Лубни та Лубенському повіті. Згідно зі статутом (§ 2 п., с), першорядне завдання братства полягало в опікуванні та допомозі церковнопарафіальним школам у Лубнах і Лубенському повіті [4], а головна відповідальність за це покладалася на старших братчиків.

Характерно, що для Лубенського братства, особливо на початковому етапі існування, зі шкільною справою асоціювався й благодійницький напрям діяльності (§ 3): воно намагалося створити всі можливі умови, щоб сироти та діти найбідніших верств населення не залишалися поза школою [4]. А в статуті відділень братства зазначалося, що училищні братства можуть переслідувати благодійницькі цілі (наприклад, влаштування притулку при школі для сиріт та хутірських дітей на період навчального року, богадільні тощо) лише після задоволення духовно-просвітницьких потреб парафії (§ 4) [4]. Навіть пізніше благодійницький напрям у діяльності братства не набув пріоритетного значення.

Відкриття Полтавського Епархіального Свято-Макар'ївського братства відбулося 29 квітня 1890 р. при Полтавській духовній семінарії. Головна мета його полягала в сприянні релігійно-моральному просвітництву народу в душі православної церкви в межах Полтавської губернії (§§ 2, 3 статуту) [15]. За Синодальними даними, на 1 січня 1893 р. зі 150 церковних братств Європейської Росії, що діяли на території 49-ти епархій, із загальною кількістю братчиків понад 30 тис. осіб Полтавське Епархіальне Свято-Макар'ївське братство належало до одного з семи найчисленніших (у ньому значилось 1348 осіб) [6; 11]. Для досягнення основної мети – сприяння поширенню народної освіти в епархії – на початку своєї

діяльності вирішили заснувати центральний єпархіальний книжковий склад та церковнопарафіяльні бібліотеки. Для цього склали особливі правила для бібліотек [8] та надрукували орієнтовний список книг морально-релігійного змісту [14]. Поступово переважно за допомогою духовенства єпархіальне братство налагодило забезпечення населення «бездоганними», з точки зору православної церкви, творами. Частково цьому сприяли бібліотеки при монастирях [2; Арк. 2-2 зв; 17; Арк. 1-3; 18; Арк. 1-4] та церквах, відкриття яких, хоча й повільними темпами, усе ж таки відбувалося.

Обидва братства відразу ж після заснування почали відкривати свої відділення. Лубенське братство створювало відділення (*училищні братства*) на території Лубенського повіту, причому лише в тих парафіях, де існували церковнопарафіяльні школи, адже їх заснування відбувалося саме за умови опікування ними (§ 21 статуту) [4; 17]. Єпархіальне братство започатковувало так звані *церковнопарафіяльні братства* (своєрідні відділення), які своєю діяльністю охопили інші 14 повітів Полтавської єпархії. На межі XIX–XX ст. їх кількість досягла 45 [3; 5] та продовжувала зростати.

Загалом духовно-просвітницька діяльність досягалася різними засобами:

1. *Відкриттям, облаштуванням та утриманням шкіл.* Братства докладали чимало зусиль на відкриття церковнопарафіяльних шкіл та шкіл грамоти, у яких могли навчатися не лише діти, але й дорослі, вони отримували елементарні знання крізь призму православних цінностей та традицій. Так, у 1894/1895 н. р. в Полтавській єпархії шкіл, що належали духовному відомству, налічувалося 805 (церковнопарафіяльних – 339, шкіл грамоти – 466), тоді як міністерських – 48, земських – 688, а у 1907 р. їх вже стало 1 071, у тому числі 9 двокласних [16; 266].

2. *Публічними читаннями та моральними бесідами.* Для читання обиралися твори з історії Російської православної церкви. Так, Лубенське Спасо-Преображенське братство від самого початку свого існування (1889 р.) щорічно організовувало народні читання. Вони проводилися щонеділі у великій актовій залі духовного училища. У звіті братства про діяльність його членів за 1891–1892 рр. зазначено: «Народ любит эти чтения, и зала почти всегда была наполнена слушателями, не только занимавшими все многочисленныя места для сидения, но весьма часто наполнявшими собою и все свободные места позади и около места для сидения. (На некоторых чтениях собиралось слушателей до 1000 и даже более людей. На чтениях иногда можно было видеть даже лиц, принадлежащих к иудейскому закону)» [9].

3. *Розповсюдженням книг Св. Писання, брошур та статей релігійно-морального змісту.* З цієї метою братства видавали брошури та книги за власний рахунок, створювали склади для продажу та безкоштовної роздачі книг [1; 504], засновували бібліотеки (навіть т.зв. протирозкольничі) та читальні. Наприклад, у лубенській тюрмі для арештантів працювала створена братством невелика бібліотека, яка, головним чином, складалася з творів про життя святих та брошур релігійно-морального змісту; також у тюрмі організовувалися читання (на тему життя святих) [9].

4. *Влаштуванням богаділень для пристарілих та скалічених осіб, дитячих притулків; наданням допомоги бідним, старим, хворим та немічним і т. ін., а також тим, які перебували у в'язницях.* Так, наявність непоодиноких фактів створення церковнопарафіяльними братствами товариств тверезості для викорінення пияцтва як найбільш небезпечного ворога сім'ї та суспільства (§ 12) [10; 472] засвідчує стурбованість духовенства поширенням пагубної звички серед населення, особливо сільського. Наприклад, такі товариства були відкриті: у містечку Устивиці (Миргородський повіт), до складу якого входило 70 осіб, у Зінькові – 25 осіб різного звання, у містечку Яблоново (Лубенський п-т) – 118 чоловіків та жінок, у селі Нікольське (Костянтиноградський п-т) – 40 осіб; у селі Чернечей-Слободі (Роменський п-т) – 150 чоловіків та декілька жінок; у селі Крутої-Балки (Костянтиноградський п-т) – 47 осіб, з яких 11 жінок, у містечку Царичанка (Кобеляцький п-т) – 38 чоловіків та 32 жінки, у селі Сергіївка – 62 особи, у селі Лучки – 28 осіб, у селі Андріївка (Гадяцький п-т) – 75 осіб; у містечку Єреміївка (Золотоніський п-т) – 90 осіб; у містечку Городище (Лохвицький п-т) – зазначалося, що членами могли бути чоловіки та жінки старші 20-ти років, та ін.

5. *Прикладом власного життя, впливом на інших та особистою допомогою.* У цьому сенсі еталоном поведінки ставали церковно- та священнослужителі єпархії.

Висновки. Отже, обидва церковні православні братства, дотримуючись спільної духовно-просвітницької мети, відігравали важливу роль у соціокультурному розвитку Полтавської губернії в другій пол. XIX – початку XX ст. Зосередившись на необхідності поширення народної освіти в єпархії крізь призму релігійного світогляду та православних морально-етичних цінностей, братства передусім започатковували церковнопарафіяльні школи та школи грамоти, поширювали літературу релігійно-морального змісту, відкривали бібліотеки, влаштовували різнопланові заходи з метою підвищення рівня загальної культури та моральних якостей населення.

Узагальнюючи наголошуємо, що результати дослідження культурної спадщини Полтавської губернії дозволяють краще зрозуміти сутність соціальних та культурних процесів, що відбувались у духовному житті українського народу в той період історії.

Список використаної літератури

1. Вторая годовщина Полтавского епархиального Свято-Макарьевского Братства. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1892. № 12. Часть неофициальная. С. 500–513.
2. ДАПО (Держ. архів Полтавської обл.). Ф. 958, Оп. 1, Спр. 3, 83 арк.
3. Десятая годовщина Полтавского Епархиального братства во имя Св. преподобномученика Макария. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1900. № 30. Часть неофициальная. С. 2003–2012.
4. Лубенское Спасо-Преображенское братство и его отделения. Уставы и отчет о деятельности за первые 8 месяцев. СПб. : б. и., 1891. 30 с.
5. Нарциссов Д. Православныя церковныя братства в России. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1890. № 11. Часть неофициальная. С. 411–456.
6. Папков А. А. Церковные братства. Краткий статистический очерк о положении церковных братств к нач. 1893 г. СПб. : б. и., 1893. 146 с.
7. Правила для учреждения православных братств. *Православное обозрение*. 1864. Т. 14. С. 101–107.
8. Правила о библиотеках церковно-приходских школ Полтавской епархии. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1890. № 12. Часть официальная. С. 440–443.
9. Розанов Я. Братский праздник Лубенского Спасопреображенского монастыря. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1892. № 17. Часть неофициальная. С. 614–632.
10. Руководственные правила для православных церковно-приходских братств в Полтавской епархии. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1891. № 13–14. Часть официальная. С. 463–476.
11. Сажок О. В. Культурно-просвітницька діяльність церковних православних братств Волинської губернії у другій половині XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01, Луцьк, 2012. 20 с.
12. Сергієнко В. Г. Становлення та діяльність православних церковних братств Лівобережної України (1864 – 1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01, Київ, 2014. 19 с.
13. Тимочко І. Б. Просвітницько-громадська діяльність православних братств Волині (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01, Рівне, 2011. 22 с.
14. Указатель книг, рекомендованных Советом Свято-Макарьевского Братства для церковных библиотек и народного чтения. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1895. № 3. Часть неофициальная. С. 1–40.
15. Устав Свято-Макарьевского Епархиального братства. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1890. № 4. Часть официальная. С. 119–133.
16. Федоренко С. А. Освітня діяльність духовенства Полтавської єпархії (XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01, 2008. 278 с.
17. ЦДІАУК. Ф. 128, Оп. 1, Спр. 772, 5 арк.
18. ЦДІАУК. Ф. 128, Оп. 1, Спр. 773, 15 арк.

References

1. Vtoraya godovshchina Poltavskogo eparkhial'nogo Svyato-Makar'evskogo Bratstva. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1892. № 12. Chast' neoficial'naya. S. 500–513.
2. ДАПО (Derzh. arkhiv Poltav'skoi obl.). F. 958, Op. 1, Spr. 3, 83 ark.
3. Desyataya godovshchina Poltavskogo Eparkhial'nogo bratstva vo imya Sv. prepodobnomuchenika Makariya. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1900. № 30. Chast' neoficial'naya, S. 2003–2012.
4. Lubenskoe Spaso-Preobrazhenskoe bratstvo i ego otdeleniya. Ustavy i otchet o deyatelnosti za pervye 8 mesyacev. SPb. : b. i., 1891. 30 s.
5. Narcissov D. Pravoslavnyya cerkovnyya bratstva v Rossii. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1890. № 11. Chast' neoficial'naya. S. 411–456.
6. Papkov A. A. Cerkovnye bratstva. Kratkij statisticheskij ocherk o polozhenii cerkovnykh bratstv k nach. 1893 g. SPb. : b. i., 1893. 146 p.
7. Pravila dlya uchrezhdeniya pravoslavnykh bratstv. *Pravoslavnoe obozrenie*. 1864. T. 14. S. 101–107.
8. Pravila o bibliotekakh cerkovno-prihodskikh shkol Poltavskoj eparkhii. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1890. № 12. Chast' oficial'naya. S. 440–443.
9. Rozanov Yakov. Bratskij prazdnik Lubenskogo Spasopreobrazhenskogo monastyrya. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1892. № 17. Chast' neoficial'naya. S. 614–632.
10. Rukovodstvennyye pravila dlya pravoslavnykh cerkovno-prihodskikh bratstv v Poltavskoj eparkhii. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti*. 1891. № 13–14. Chast' oficial'naya. S. 463–476.
11. Sazhok O. V. Kul'turno-prosvitnyts'ka diial'nist' tserkovnykh pravoslavnykh bratstv Volyn'skoi hubernii u druhij polovyni XIX – pochatku XX st. : avtoref. dys ... kand. ist. nauk : 07.00.01, Luts'k, 2012. 20 s.
12. Serhiienko V. H. Stanovlennia ta diial'nist' pravoslavnykh tserkovnykh bratstv Livoberezhnoi Ukrainy (1864 – 1917 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01, Kyiv, 2014. 19 s.
13. Tymochko I. B. Prosvitnyts'ko-hromads'ka diial'nist' pravoslavnykh bratstv Volyni (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia): avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01, Rivne, 2011. 22 s.

14. Ukazatel' knig, rekomendovannykh Sovetom Svyato-Makar'evskogo Bratstva dlya cerkovnykh bibliotek i narodnogo chteniya. Poltavskie eparkhial'nye vedomosti. 1895. № 3. Chast' neoficial'naya, S. 1–40.
15. Ustav Svyato-Makar'evskogo Eparkhial'nogo bratstva. Poltavskie eparkhial'nye vedomosti. 1890. № 4. Chast' oficial'naya, S. 119–133.
16. Fedorenko S. A. Osvitnia diial'nist' dukhovenstva Poltavs'koi eparkhii (XIX–pochatok XX st.): dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01, Cherkasy, 2008. 278 p.
17. TsDIAK Ukrayiny. F. 128, Op. 1, Spr. 772, 5 ark.
18. TsDIAK Ukrayiny. F. 128, Op. 1, Spr. 773, 15 ark.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕРКОВНЫХ ПРАВОСЛАВНЫХ БРАТСТВ ПОЛТАВСКОЙ ЕПАРХИИ : СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX В.)

Маслак Владимир Иванович – доктор исторических наук, профессор кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Федоренко Светлана Анатольевна – кандидат исторических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Бутко Лариса Валентиновна – кандидат филологических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Василенко Дарья Павловна – старший преподаватель кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства,

Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Проанализированы особенности деятельности церковных православных братств, которые функционировали в Полтавской епархии во второй пол. XIX – начале XX века. Отмечено, что в пределах Полтавской епархии в исследуемый период функционировало два православных братства, условия создания и направления деятельности которых были обусловлены существующей правительственной политикой Российской империи. Подчеркнуто, что оба братства (Полтавское Епархиальное Свято-Макарьевское и Лубенское Спасо-Преображенское) охватили сеть своих отделений всю территорию губернии. Отмечено важную роль православных братств в социокультурном развитии Полтавской губернии, ибо им удавалось выполнять не только духовно-просветительскую миссию на основе православных морально-этических ценностей, но и способствовать распространению образования среди населения.

Ключевые слова: православная церковь, церковные православные братства, Полтавская епархия, духовно-просветительская деятельность, социокультурное измерение.

ACTIVITIES OF ORTHODOX CHURCH FRATERNITIES IN POLTAVA DIOCESE : SOCIAL AND CULTURAL DIMENSIONS (THE SECOND HALF OF XIX – AT BEGINNING OF XX ENTURY)

Maslak Volodymyr – Doctor of Historical Sciences, Head of Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University

Fedorenko Svitlana – Candidate of Historical Sciences,

Associate professor of Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University

Butko Larysa – Candidate of Philology,

Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University

Vasylenko Daria – Senior lecturer

of the Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University

The article analyzes features activities of Orthodox Church fraternities that functioned in Poltava diocese from the second half of XIX to the beginning of the XX centuries.

It is noted that within the boundaries of the Poltava diocese, during the indicated period, two Orthodox fraternities were functioned the founding conditions and activities of which were determined by the then government policy of the Russian Empire. It is emphasized that both fraternities (Poltava Diocesan St. Makarii fraternity and Lubny Savior Transfiguration fraternity) covered the whole territory of the province with their network of branches. It is accented that Orthodox fraternities played an important role in the social and cultural development of Poltava province because they performed not only a spiritual and educational mission based on Orthodox moral and ethical values, but also to promote education among the population.

Key words: Orthodox Church, church orthodox fraternities, Poltava diocese, charity, spiritual and educational activities, social and cultural dimension.

UDC [271.2:2-737] «18/19» (477.53)

ACTIVITIES OF ORTHODOX CHURCH FRATERNITIES IN POLTAVA DIOCESE: SOCIAL AND CULTURAL DIMENSIONS (THE SECOND HALF OF XIX – AT BEGINNING OF XX ENTURY)**Maslak Volodymyr** – Doctor of Historical Sciences,
Head of Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Fedorenko Svitlana – Candidate of Historical Sciences,

Associate professor of Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Butko Larysa – Candidate of Philology, Associate professor of the

Department of Humanities, Culture and Art,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Vasylenko Daria – Senior lecturer of the Department of Humanities,
Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Problem statement. In our time, there is a rethinking of Orthodox Church role and its institutions for Ukrainian history entirely and for the regions with considering of their social and cultural characteristics. Many issues that, due to the country's ideological general government policy, remained unresolved or were presented in a distorted form, today have a chance for comprehensive, objective and thorough research.

The article analyzes features activities of Orthodox Church fraternities that functioned in Poltava diocese from the second half of XIX to the beginning of the XX centuries.

The aim of the article is to rethink the place, role and contribution of church Orthodox fraternities in the social and cultural space of the Poltava diocese of the second half of the XIX – early XX centuries.

Research methodology is based on the use of general scientific methods, namely synthesis, deduction, induction, description, explanation. Using special historical techniques authors carried out research certain facts, phenomena and events.

Results. Within the boundaries of the Poltava diocese, during the indicated period, two Orthodox fraternities were functioned: Poltava Diocesan St. Makarii fraternity and Lubny Savior Transfiguration fraternity, the founding conditions and activities of which were determined by the then government policy of the Russian Empire.

Both of these fraternities immediately began to open branches: the first – the school fraternity, which was located on the territory of the Lubny county, the second – church parish fraternities, network of which covered the other 14 counties.

Lubny Savior Transfiguration fraternity was founded for the purpose of spiritual, educational and charitable activities. However, the first task throughout the entire period of the fraternity's existence remained the first, and the charitable direction (in a broad sense) did not receive main priority.

The main goal of Poltava Diocesan fraternity of St. Makaria was to contribute to the religious and moral enlightenment to people by Orthodox Church methods within the Poltava province. To achieve this goal, they resorted to various measures, first of all - opening and care of parish schools and schools for illiterate people.

Novelty. A thorough analysis of original source made it possible to come to conclusion that both Church Orthodox fraternities, adhering to a common spiritual and educational goal, played an important role in the social and cultural development of Poltava province. Focusing on the need to spread public education in the diocese through the prism of a religious worldview and Orthodox moral and ethical values, fraternities first of all founded parish schools and schools for illiterate people, disseminated literature of religious and moral content, opened libraries, organized events to raise the level of general culture and moral qualities of the population.

The practical significance. Studies of the cultural heritage of Poltava province allow us to better understand the social and cultural processes that took place in the spiritual life of the Ukrainian people.

Key words: Orthodox Church, church orthodox fraternities, Poltava diocese, charity, spiritual and educational activities, social and cultural dimension.

Надійшла до редакції 8.10.2020 р.

УДК 7.04:655.3.066.32(477-25) «1914/1916»

**ІКОНОГРАФІЯ ПОШТОВИХ ЛИСТІВОК КИЇВСЬКОГО ВИДАВНИЦТВА «НОВЬ»
(1914–1916 рр.)****Паур Ірина Василівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри
образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва,

Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський

<https://orcid.org/0000-0002-5998-8274>DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpm.vi37.436>

iryna.paur@kpnpu.edu.ua